

Gebeurtenissen bij een steenarendnest in de Grote Fatra

Hero Moorlag

De Werkgroep Natuur en Milieu van Stichting Stedenband Hoogeveen-Martin bezocht midden juli 2003 en begin mei 2004 het sluitstuk van haar project Bescherming Steenarend Grote Fatra in Slowakije. Het gaat om een compleet ingerichte caravan voor bewakers, met monitor, videorecorder en een camera bij het rotsnest. De caravan is geplaatst op een beschutte plek in een zijdal van het L'ubochnianská dolina. Met een telescoop is vanaf deze plaats het rotsnest redelijk te zien. Op de monitor zijn van dichtbij de stille bezigheden van het steenarendpaar haarscherp waar te nemen. Vooral de videobeelden van maart en april zijn spectaculair.

Met 32 km is het L'ubochnianská dolina het langste dal van Slowakije. Halverwege staat aan de beek de berghut Lipová van Beheer Nationaal Park Grote Fatra. Begin mei van dit jaar wees Ivan Milan ons deze hut toe als verblijf tijdens ons werkbezoek. Hij toonde zich bijzonder ingenomen met de Swarovski verrekijker, geschonken door een WRN-lid. De kijker zal worden ingezet voor de bewaking van steenarendnesten. Van Staatsbosbeheer Lauwersoog kregen we een centrale, compleet met paraboolontvanger/-zender en zeven mobilifoons en portofoons. Na aanvraag van een zendmachtiging kan hiermee, volgens Ivan, in de bergen goed worden gewerkt. De caravan staat twee kilometer voorbij de hut in een zijdal. In 2003 waren Jan de Vries en ik hier in de zomervakantie geweest. Boswachter en organisator van de nestbewaking Metod Macek had in 2003 om onduidelijke redenen de caravan pas in mei geplaatst. Het doel van ons project was echter de condities van de bewakers tijdens de barre weersomstandigheden met sneeuw en vorst in maart en april te verbeteren. Onze eisen daarbij waren: het bijhouden van een logboek over de verrichtingen op het nest, het maken van een jaarverslag daarover en het geven van educatie aan de mensen in L'ubochnia en aan passanten. Het jaarverslag levert nog problemen op. De beide andere eisen zijn met succes uitgevoerd. Menige belangstellende komt even in de caravan kijken en krijgt enthousiast uitleg over de beelden op de monitor.

Gebrek aan prooi

Begin juli 2003 zagen we beelden van een groot, bijna vliegvlug jong op het enorme rotsnest. In de hele Grote Fatra kampten de steenarenden met een chronisch gebrek aan prooidieren. Volgens Metod Macek komt dat eens in de vijf of zes jaar voor. In de zeven steenarendnesten van de Grote Fatra vlogen in 2003 slechts enkele jongen uit. Overigens moet worden gezegd dat de zeven paar steenarenden altijd alle zeilen moeten bijzetten om tot geslaagde reproductie te komen. Opmerkelijk is de specialisatie van enkele paren. Het paar in het Gaderská dolina slaat voornamelijk boom- en steenmarters en jonge vossen. Het paar in het L'ubochnianská dolina is gespeciali-

seerd in het bemachtigen van duiven, eenden en hoenders. Vanwege het gebrek aan prooiën stonden de beheerders in 2003 voor een dilemma. De caravan stond in het dal. Bezoekers kwamen kijken. Ook wij zouden als initiatiefnemers van het project poolshoogte nemen. Moest men het ene jong van honger laten sterven, zoals elders in tenminste vier nesten was gebeurd, en de caravan verwijderen? Ten einde raad besloot men bij te voeren om het project niet te laten mislukken. Toen wij 8 juli kwamen, hing een diepgevroren zwart-wit getekend tam konijn aan de caravan in een plastic tas te ontdooien. De hele ochtend zagen we het schreeuwende jong op de monitor. Af en toe kwam een van de ouders zonder prooi naar het nest. Ze legden grote afstanden af om prooi te zoeken, echter tevergeefs. Na de lunch brachten Ivan Milan en Jan de Vries het dode konijn naar de voet van een grove den op een rots tweehonderd meter onder het nest. Het konijn lag al in het nest, voordat ze in de caravan terug waren. Eerst plukte het vrouwtje, maar al gauw pakte het jong het konijn in de klauwen, sleepte het onder de rots en mantelde over de prooi. Gulzig schrokte hij de stukken vlees naar binnen. Een half uur later zat het jong met volle krop na te puffen.

Padden als snacks

De beelden van mei 2004 waren totaal verschillend met die van juli 2003. De caravan was begin maart geplaatst en de camera op een rots bij het nest bevestigd. Het verloop van de gebeurtenissen op het nest was door de diverse bewakers op video vastgelegd. Ik geef daarvan een impressie. Op de avond van 1 mei zien we een broedend vrouwtje steenarend op het nest. Ze lijkt een beeld. Roerloos ligt ze op de takken. Slechts af en toe knippert ze met haar ogen, zodat je weet dat ze leeft. Ze gebruikt beide oogvliezen, want de ene keer knippert het vlies van boven naar beneden, dan weer het vlies van links naar rechts. Ze gaat staan, loopt zonder de eieren te raken naar de rand van het nest en vliegt weg. Bewaakster Janka zoomt de camera eerst uit. Onvoorstelbaar, wat een nest. Het is zeker twee meter hoog met een oppervlak van anderhalve vierkante meter. Dan zoomt ze in. De nestkom is bedekt met verse groene takjes van den en spar. Er liggen twee witte eieren die enigszins bruin gespikkeld zijn, vooral aan de stompe pool. Het vrouwtje komt terug. We zien dat ze, staande op het nest, met haar kop tegen het plafond van de rots reikt. De copulatie heeft hier niet plaatsgevonden. Er is niet voldoende ruimte. Boswachter Metod Macek zal na het broedseizoen een meter takken van het nest gooien. De arenden kunnen in 2005 dan een nieuw nest bouwen. Janka drukt de video aan. Ze heeft beelden van begin maart tot half april. Eerst zien we de arenden in een sneeuwstorm. Driekwart van het nest is bedekt met sneeuw. Alleen de nestkom bevindt zich onder de overhangende rots. Steeds roept het vrouwtje het mannetje en volgt hem in zijn vlucht. Hij landt op het nest. Hij is een stuk kleiner. Samen vliegen ze weg. Het beeld verspringt naar april. Weer zien we het roepende vrouwtje. Tot onze verbazing brengt het mannetje als prooi een pad op het nest. Het dier leeft nog. Het vrouwtje loopt naar voren en pakt de pad uit de klauwen van het mannetje. Hij vliegt weg en komt opnieuw met een pad op het nest. Even later met een muis. Je kunt het dertje nauwelijks zien in zijn grote klauwen. Hij moet zich bewijzen, moet met het aanbie-

den van snacks laten zien dat hij met haar wil paren. Steeds neemt het vrouwtje de kleine prooien aan, maar we zien niet dat ze ze opeet. Beide vogels vliegen van het nest. Het vrouwtje neemt een van de padden mee. Vermoedelijk vindt de copulatie op een rots of een dode den plaats. Het vrouwtje gebruikt twee dode dennen om te rusten en het dal te overzien.

Nestbezoekers

Het duurt lang voordat het paar terug is op het nest. Maar wat de camera tussentijds op het lege nest registreert, is prachtig. Eerst komt een glanskop op bezoek. Hij valt in het niet op het grote nest, maar de camera zoomt in. Het vogeltje scharrelt tussen de takken op zoek naar insecten. Dan komt een zwarte mees even kijken en verdwijnt weer snel. Opeens zit er een notenkraker op de nestrand. De gespikkelde vogel tilt enkele groene takjes op, kijkt rond en vliegt weg. Een gaaiachtige vogel verschijnt. Hij lijkt op onze gaai, maar mist de kenmerkende blauwe veertjes op de vleugels. De gaai begint aan restanten van padden en muizen te trekken, maar neemt geen prooi mee. (Ook met Petersons vogelgids erbij zijn we er niet achter gekomen welke 'gaai' dit is geweest; sorry! Hij was kleiner dan een gaai en groter dan een klauwier). Dan komt een vuurgoudhaantje kijken. Hij interesseert zich voor de kleinste versgroene sparrentakjes in de nestkom. Het vogeltje, slechts negen centimeter, verdwijnt in de kom, maar wipt even later op de rand en vliegt weg.

Tenslotte komt een witte kwikstaart insecten zoeken aan de buitenkant van het nest. Hij klimt fladderend tegen het nest omhoog, kijkt in de nestkom en verdwijnt. Janka heeft de caravan verlaten en komt terug met een handvol bladeren en bloemen van primula's. Ze laat het geheel in gloeiend heet water trekken in met schoteltjes afgesloten mokken en zet een pot honing klaar op het aanrecht.

Eerste ei

Janka spoelt de band verder, want ze wil ons nog iets bijzonders laten zien. Het vrouwtje steenarend zit op het nest. Ze gaat staan en weer zitten. Janka vertelt dat de arend meer dan twintig jaar is. De hoge leeftijd is aan haar goudkleurige kop te zien. Hoe fraaier goudkleurig de kopveren zijn, des te ouder de steenarend. De Engelse naam *Golden eagle* is duidelijk. De arend gaat weer staan, met de rug naar ons toe. De camera zoomt in. Let op, zegt Janka. Het vrouwtje begint zichtbaar te persen. Af en toe kijkt ze achterom, alsof ze vermoedt dat ze wordt bespied. Er gaat een rilling door haar lichaam. Het persen duurt minutenlang. Janka wijst op haar staart. Let op, zegt ze weer. De arend drukt haar achterlichaam in de nestholte. Ze opent half haar snavel. Wellicht van pijn. We zien niet dat ze haar ei legt. Ze schudt haar staart en Janka zegt dat dat betekent dat het ei is gelegd. De grote vogel (92 cm) richt haar achterlichaam op. Het ei ligt in de nestkom. Wat we dan zien, is aandoenlijk. Het vrouwtje trekt haar lange nagels in. Ze balt haar enorme gele klauwen als het ware tot een vuist en loopt heel voorzichtig op haar knokkels om het ei heen. Zorgzaam keert ze het ei met haar snavel, alsof ze wil inspecteren of het aan alle kanten heel is. Dan spreidt ze, nog steeds op de knokkels lopend, haar poten, loopt tot voor het ei, zet haar borstveren op en laat zich over het ei zakken. Ze schudt vleugels en staart,

en verstijft tot een beeld. Janka spoelt de band verder. In het nest liggen nu twee eieren. Ook het mannetje broedt af en toe. Hij brengt een houtduif en een half uur later een vrouwtje wilde eend op het nest. Janka stopt de video en laat het life-beeld zien van het broedende vrouwtje. Diep onder de indruk drinken we onze primulathee met honing, bedanken Janka en lopen in het donker naar de berghut Lipová terug.

Hard dierenleven

De volgende ochtend zitten we op een vooruitstekende grijze rots op negenhonderd meter bij het Gaderská dolina. Als enige plant staat hier aurikel *Primula auricula*. Aan drie kanten zijn afgronden van tweehonderd meter. L'udo Reminík bewaakt hier een steenarendnest dat zich op de tegenoverliggende hoge rots Koza skala (Geitenrots, 1161 m) bevindt. De afstand bedraagt circa driehonderd meter. Het uitzicht op de berghelling en de rots is schitterend.

Koza skala, broedplaats van een steenarendpaar (Hero Moorlag). *Koza skala in Slovakia, the breeding site of a Golden Eagle pair.*

Onder Koza skala bevindt zich een mozaïek van beuken- en sparrenbossen, grazige plekken en rotspartijen. Rond de grazige plekken staan oude grove dennen. Zelfs bovenop smalle zuilvormige rotsen staan dennen. Hoe komen die aan water, vragen we ons af. De omstandigheden zijn beduidend anders. Geen caravan, maar een tent ooit door ons geleverd. L'udo is dik gekleed en draagt een wollen muts. Zo gauw iemand het nest nadert, zal hij zijn pistool afschieten en met armbewegingen beduiden dat de indringer moet vertrekken. Gebeurt dat niet, dan belt hij de politie in het

dorp Blatnica. We zien de arenden in de lucht. Het vrouwtje vliegt naar links. Daar broedt in een rotsholte een paartje torenvalken. Beide vogels vliegen op en vallen de arend aan. De dappere valkjes proberen de kop van de grote roofvogel te raken. De arend zeilt naar rechts om van de plaaggeesten af te zijn, maar komt onder Koza skala boven het bos terecht. Onmiddellijk alarmeert een paar notenkrakers, ook een grijskopspecht begint te protesteren. Dan schroeft de arend in de thermiek tot hoog boven de rots, sluit de vleugels half en duikt rechtstreeks naar het nest terug. Een spectaculaire vlucht die goed met de kijker is te volgen. De snelle daling doet aan de baltsvlucht denken. Het mannetje vliegt over ons heen naar een alm aan de andere kant van het dal om daar te gaan jagen. L'udo heeft vorige week gezien dat hij hier een gestreept biggetje van een wild varken sloeg. Het gillen van het beestje duurde tot de arend op het nest terug was. Het geluid weerkaatste tegen de hellingen. In de loop van de middag zien we op grazige plekken achtereenvolgens twee gemzen en twee edelherten. Ooit is de Alpengems of Chamois hier ingevoerd. Het edelhert leeft hier sinds mensenheugenis. L'udo vertelt dat ook de lynx, de wolf en de bruine beer hier voorkomen. Het dierenleven is er hard, de predatiedruk hoog. Prooidieren als gems, ree, edelhert, wild varken en hoenderachtigen komen slechts beperkt voor. Alle dieren moeten vechten voor hun bestaan, maar dat brengt wel een perfect natuurlijk evenwicht met zich mee. Dit deel van de Grote Fatra heet Pekarová. Vanwege kans op erosie mogen hier geen menselijke activiteiten plaatsvinden, als houtkap. Er mag ook niet worden gejaagd. Het gebied heeft een speciale beschermde status binnen het nationaal park. Hij raadt ons aan te wachten, desnoods tot het donker wordt, want de kans op het zien van een berin met jong is groot. Ons wachten wordt beloofd. Tegen half zes kondigt een alarmerende notenkraker de komst van de berin aan. Ze verschijnt op een grazige plek. Wat een beest! Haar vacht glanst in het late zonlicht. Duidelijk is de hoge schoft te zien. Vanachter een rots komt het jong tevoorschijn. We zien de gele borstvlak in de vorm van een halve maan. Het jong probeert in een den te klimmen, maar wordt door de berin ruw op de grond gezet. We volgen het spelende jong een tijdje, totdat L'udo ons op de arenden wijst. Nu de prooidieren tevoorschijn komen, gaan ze jagen. Tegen de nog bladloze beukenbossen hoog op de berg vallen de arenden nauwelijks op. Ze verdwijnen in het dal. In het schemerdonker verlaten we L'udo. Hij zal vijf dagen en nachten het nest bewaken en dan worden afgelost door een van de nieuwe boswachters. Van de zeven nesten worden drie permanent bewaakt, een nieuw nest om de andere dag gecontroleerd en de resterende drie eens per week bezocht. Bijna alle medewerkers en enkele vrijwilligers zijn ingezet voor bewaking en controle. Alle hulp van buitenaf blijft welkom. In eerste instantie vonden we de bekostiging van de caravan met monitor en camera bij een van de nesten een mooi sluitstuk van ons project. De werkelijkheid is dat nesten van steenarenden, slechtvalken en oehoes nog steeds niet veilig zijn voor stropers. De bewaking, hoe goed dat momenteel ook gebeurt en met grote inzet, kan worden geïntensiveerd. Als werkgroep gaan we daarom door sponsors en materiaal te zoeken.

Adres: De Aak 108, 7908 EK Hoogeveen.